

REFLEKSION OG REFLEKSIVITET I VIRKSOMHEDSBEGREBET

Ole Elstrup Rasmussen

Når fartøjet stævner ud mod fjerne mål, og den fædrende jord forsvinder i disen, skal besætningen være umådelig stærk i troen for ikke at medtage i det mindste et lommekompas eller en god solsten, og et søkort, hvor primitivt det end måtte være, er heller ikke at foragte. Således må også den, der vil kaste sig ud i det menneskelige livs mangfoldige udfoldelser, have instrumenter til hjælp for bevægelsen igennem dets ellers ubegribelige kompleksitet.

Nedenstående, der er en videreførelse af artiklen: »Virksomhedsbegrebets almene bestemmelser« (Rasmussen, 1981), er et forsøg på at opbygge dele af et sådant instrument i form af et paradigme. Paradigmet er hverken et sø- eller landkort, men et arkitektonisk regelsæt for, hvorledes et sådant eventuelt kan fremstilles på turen, således at man i hvert tilfælde kan komme hjem igen.

Artiklen vil omfatte tre områder: for det første en bestemmelse af virksomhedsbegrebet, specielt refleksions- og refleksivitetsforhold her inden for; for det andet en bestemmelse af forholdet mellem virksomhedsteorien som basisteori og aktivitets- og handlingsteorien som fundamentalteorier, dvs. forholdet mellem den materialistiske historie og henholdsvis socio- og idiogenesen; for det tredje en bestemmelse af nogle væsentlige sociogene former.

Teorien om virksomhedsbegrebet

Som alt andet værende er det menneskelige liv en *produktproces*. I påstanden, om at det værende er produktprocesser og således også det menneskelige liv, ligger den antagelse, at der er noget materielt *bestemt*, som er til, og at dette noget bevæger sig på en bestemt måde, hvilket er det samme som at sige, at dette bestemte værende i sin bevægelse følger nogle nødvendige baner, der er givet i og med bevægelsen selv. Vi går dermed ud fra, at alt, der er til – enhver genstand – har en bestemt væsensnødvendighed, som er bestemt af og bestemmende for genstandens væsentlige indre sammenhænge. Dette samspil mellem en genstands *væsensnødvendighed* og *væsenssammenhæng* kalder vi genstandens *logos*. En produktproces er således en materialitet, der er bestemt ved sin logos, hvor logos selv er moment i denne materialitet.

Det menneskelige liv som produktproces kalder vi *virksomhed*. Det, der bestemmer virksomheden, er således tre forhold: for det første dens materialitet, som vi kalder *produktionskraft* – ikke at forveksle med Marx' begreb produktivkraft; for det andet dens væsensnødvendighed, der er en fortløbende realisering af det *ubestemt mulige*, dvs. det der gør det ubestemt mulige *bestemt muligt*, og en fortløbende udfoldelse af det bestemt mulige; og for det tredje dens væsenssammenhæng, der, som det vil fremgå af det følgende, er et henholdsvis *refleksions-* og *refleksivitetsforhold*. Vi har således to virksomhedsformer eller materialiserede væsensnødvendigheder: tilblivelse og udfoldelse af produktionskraft, som vi kalder henholdsvis *transformation* og *translokation*, og sammenhænge her imellem eller væsenssammenhænge: *translokation i transformation* og *transformation i translokation*.

Transformationen, der i sagens natur er en tidlig og ubegrænset proces, er produktionskraft i udvikling eller nærmere bestemt et forhold mellem *konsumtion*, dvs. forbrug af produktionskraft for at producere produktionskraft og *produktion* som produktion af produktionskraft for at konsummere produktionskraft. Produktion og konsumtion er således momenter i en proces, der generer sig selv, og ikke en proces, der tilvejebringer noget udenfor sig selv.

Som selvgenerering er transformationen et aktuelt forhold mellem fortiden i nutiden og fremtiden i nutiden, hvor her og nutiden er transformationens identitet og fortid og fremtid er transformationens differens. Vi har altså, at transformationen er den tidlige proces, der sætter produktionskraften, hvor væsensnødvendighedens identitetsform vil være det samtidigt værende forhold mellem produktion og konsumtion: produktion/konsumtion, og hvor differensformen vil være produktion og konsumtion i deres tidlige adskillelse: produktion – konsumtion.

I identitetsformen sætter produktion og konsumtion sig dynamisk imod hinanden, idet konsumtion af produktionskraft samtidig er produktion af produktionskraft, og produktion af produktionskraft er konsumtion af produktionskraft. Identitetsformen kalder vi en *modsigelse*, hvor det, der modsiger hinanden, er modsætningerne produktion og konsumtion.

I differensformen er produktion og konsumtion sat som ekstremer, hvilket vil sige, at deres samtidighed og dermed identitet er undertrykt i deres tidlige adskillelse. Vi siger, at det produktive moment er forsvindende i konsumtion og vice versa. Denne modsætningernes hvilende form kalder vi for en *modsætning*.

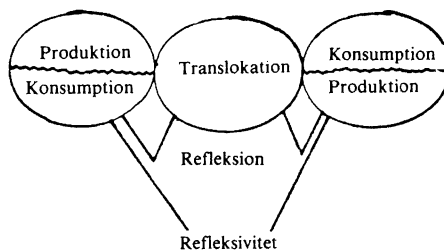
Vi skal nu gå nærmere ind på transformationens differensform, der hvor produktion og konsumtion er sat som ekstremer. At et forhold er til som ekstremer indebærer, at disse ikke umiddelbart går over i hinanden, idet de som nævnt eksisterer i en tidlig adskillelse, dvs. hvor produktion er fortid for konsumtion er konsumtionen produktionens fremtid, og det vil i det videre forløb sige, at konsumtionen er fortid for en fremtidig produktion.

Vi mangler altså i transformationens differensform en her og nutid, der formidler eller udfolder fortid og fremtid. Enhver formidling mellem ekstremerne i transformationen kalder vi som nævnt for translokation, der som virksomhedens anden form er den væsensnødvendighed, der udfolder transformationen som den bestemt mulige produktionskraft, i hvilken transformationen i sin differensform altså selv er moment.

Translokationen er således en nødvendig overgang, der umiddelbart er en *eksternalisering* fra én produktion, der *samtidig* er en *internalisering* i en anden konsumption, altså tilsyneladende en rettet proces som overgang fra produktion til konsumption. Men konsumption af noget har produktion af andet i sig som forsvindende moment, et moment der træder frem i forhold til anden konsumption ved internalisering, der således selv er eksternalisering. Vi siger, at konsumption slår om sig i sin egen modsætning: produktion, eller at translokationen ustandselig negerer produktion og konsumption. Translokationen er altså en dynamisk negation, der i sig selv er den modsigelse, hvori eksternalisering er internalisering og vice versa og det vil sige, at vi har en translokationens identitetsform, i hvilken eksternalisering og internalisering sætter sig dynamisk imod hinanden, idet eksternalisering af produktionskraft samtidig er internalisering af produktionskraft og internalisering af produktionskraft er eksternalisering af produktionskraft. Som ved transformationen eksisterer translokationen også i differensformen, hvor eksternalisering og internalisering er sat som ekstremer, hvilket vil sige, at deres samtidighed og dermed identitet er undertrykt i deres tidslige adskillelse. Vi siger, at det eksternaliserende moment er forsvindende i internaliseringen og omvendt. Som translokationen er transformationens formidling er transformationen translokationens, hvorved translokationen i sin differensform altså selv bliver moment i produktionskraften på samme måde som transformationen blev det i sin differensform.

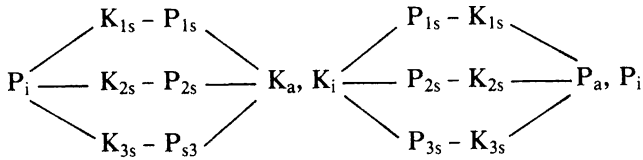
Således forstået får vi to former for væsenssammenhænge: transformation i translokation, der som logos fremtræder som den udfoldende virksomhed, og dvs. den virksomhedsform, der generaliserer, kontinuerer og konserverer det bestemt mulige; og translokation i transformation, der som logos fremtræder som den tilblivende virksomhed, dvs. den virksomhedsform, der realiserer det ubestemt mulige.

Vi kan nu se nærmere på væsenssammenhængene. Transformation i translokation ser skematisk således ud:

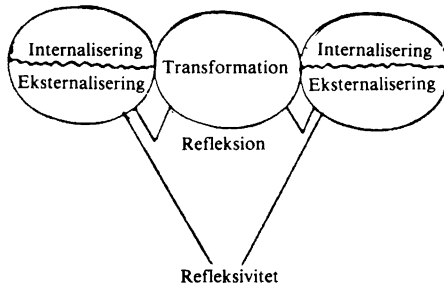
Vi har her to former for væsenssammenhæng. For det første translokationen som *reflekterende grund* for modsætningen mellem produktion og konsumtion. Translokationen er som væsensnødvendighed sin egen grund, dvs. det sig selv sættende eller det i for sig værende væsen, som transformationens momenter: Produktion og konsumtion forholder sig til. Produktion og konsumtion er *noget bestemt* i forhold til translokationen eller *prædikeres* af denne. Dvs. at en bestemt translokation sætter en bestemt produktion og konsumtion.

For der andet har vi translokationen som formidling af modsætningerne produktions og konsumtions refleksivitet. Som translokationsbestemt produktion er produktionen noget i sig selv – noget *individuet*. Som sådan forholder den sig til enhver andenværen, der som andenværen fremtræder som *særegne* konsumptioner. Men de særegne konsumptioner er ved translokativ negation selv særegne produktioner, i forhold til hvilke konsumptioner som det andets andet fremtræder som den almene konsumption. Hvor videre den almene konsumption som translokativt betemt konsumption selv er noget individuelt, der som sådan forholder sig til enhver andenværen, der dermed fremtræder som særegen produktion. Men den særegne produktion er ved translokativ negation selv konsumption i forhold til hvilken produktionen som det andets andet fremtræder som den almene produktion etc.:

Vi har altså, at den translokationsformidlede refleksivitet sætter den i og for sig værende produktion henholdsvis konsumtion som det »statiske« individuet almene og det alment individuelle, i forhold til hvilke alt andet fremtræder som det særegne, hvis væsentligste form altså er at være ideligt negativt omslag i sig selv som noget andet eller evindeligt formforandring.

Vi kan nu gå videre til translokation i transformation, der skematisk ser således ud:

Her har vi atter to former for væsenssammenhæng. For det første transformationen som reflekterende grund for modsætningen mellem eksternalisering og internalisering. Transformationen er som transformation sin egen grund eller det sig selv sættende, som eksternalisering og internalisering forholder sig til, men hvor translokationen bestemmer sine reflektantet som noget og andet, bestemmer transformationen sine som noget andet end sig selv, dvs. hvor translokationen prædikerer produktion og konsumtion, sætter transformationen internalisering og eksternalisering som en bestemt art, der har sine egne forudsætninger og ubestemte muligheder i sig.

For det andet har vi transformationen som formidling af modsætningerne eksternaliserings og internaliserings refleksivitet. Som transformationsbestemt art fremtræder modsætningerne: eksternalisering og internalisering som momenter i en *bestemt* værende enhed, hvis andenværen er denne enheds eget transformationsbestemte negative udtryk i form af det *ubestemte*, for hvilket enheden altså er forudsætning. Dvs., som anticiperende art er arten som sit eget negative udtryk sin egen negative forudsætning; en forudsætning, der ved transformationens negation af det ubestemte bliver moment i sin egen bestemthed. Dvs. at transformationen er refleksivitetens ophævelse i Hegelsk forstand eller negationens negation, eller sagt på en anden måde: modsætningen har transformationsbestemte muligheder i sig, hvoraf en realiseres i transformationen; en mulighed, der nu som realiseret mulighed fremtræder som modsætning, der selv som forudsætning har nye ubestemte muligheder i sig. Transformationen følger således ikke en forudbestemt bane; men skuer man bagud fra et bestemt punkt i udviklingen, ser det ud som om, at rækken af realiserede muligheder følger en ubrudt bane mod dette udviklingstrins særlige form. Teorien implicerer således, at noget kunne være blevet anderledes end det blev, men da det nu er, som det er, udfolder det sig på en ganske bestemt måde.

Basisteori og fundamentalteori

I nærværende paradigme opfattes virksomhedsteorien i henhold til Benny Karpatschofs begrebsdannelse i »Om empirisk og teoretisk metode i psykologien« (Karpatschov, 1982) som basisteori, dvs. som de almene og uomgængelige principper for begribelsen af de fænomener, der hører menneskelivet til. Men som alment princip begriber virksomhedsteorien ikke den konkrete materielle mangfoldighed. At virksomhedsteorien ikke begriber mangfoldigheden er ikke en mangel ved denne teori, men et udtryk for almenhedens begrænsninger, som den abstraktion enhver generalitet nu engang er. Det er altså nødvendigt at operere med en anden type teori; en teori der indenfor basisteorien eksisterer på en sådan måde, at den differentierer basisteorien, dvs. ekspliciterer implicite bestemmelser. Som sådan er denne fundamentalteori en selvstændig og nødvendig teoridannelse, der

om man så må sige begriber væsnet i væren.

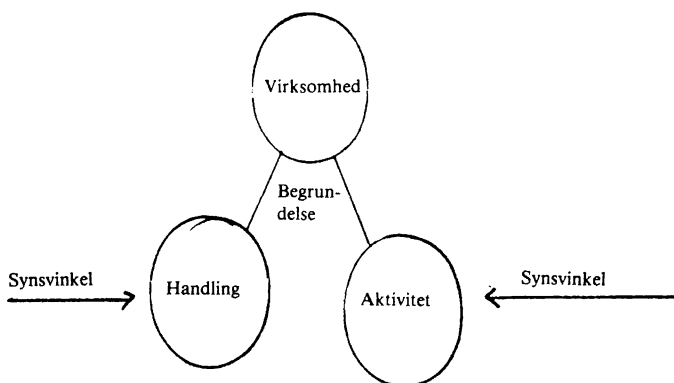
Spørgsmålet er nu, hvilke fundamentalteorier, der eksisterer i virksomhedsteorien, og på hvilken måde de forholder sig til basisteorien.

Jeg mener, at det i hvert tilfælde er muligt at identificere to: den sociogene og den idiogene, i hvilke virksomheden eksisterer som henholdsvis *aktivitet* og *handling* materialiseret som kultur og personlighed. Virksomheden har altså to momenter i sig, som fremtræder som *selvstændige* genstande, men hvorfor? Fordi disse momenter ikke alene fremtræder som væsnet i væren, men tillige som *værende væsen*. F.eks. er menneskelig bevidsthed et væsenstræk ved virksomheden i form af denne bevidstheds foregribende natur – nærmere bestemt i den tidligere nævnte artikel »Virksomhedsbegrebets almene bestemmelser« – som kun eksisterer i og med den enkelte personlighed, altså værende væsen, og på samme måde er forholdet: individuelt – særegent – alment et væsenstræk ved virksomheden, der kun eksisterer i og med kulturen i form af funktionsdeling, eller som værende væsen.

Set således er såvel idiogenesen som sociogenesen abstraktioner, men til forskel fra den generaliserende abstraktion, ud fra hvilken virksomhedsbegrebet blev dannet, er denne abstraktion en konkretiserende abstraktion, dvs. en bestemt måde at betragte de i generaliteten eksisterende væsensmomenter.

Hvor den idiogene fundamentalteori beskæftiger sig med de særegne bestemmelser ved virksomheden, der omfatter det enkelte individ som personlighed, befatter den sociogene sig med de særegne bestemmelser ved virksomheden, det omfatter det sammenhængende system af funktioner og relationer og hertil knyttede instrumenter som kultur.

Denne betragtningsmåde har to metodiske implikationer. For det første, at ethvert *forhold* mellem aktivitet og handling, dvs. mellem kultur og personlighed, må finde sin almene grund eller begrundelse i virksomheden. Det vil f.eks. sige, at en sociogen transformation af en bestemt translokation kan bestemmes i og ved sig selv, men kun begrundes i og med virksomheden altså ved handlingens eller personlighedens inklusion. Og for det an-

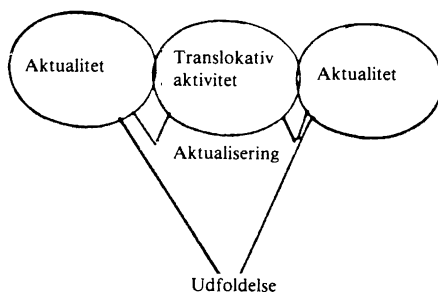
det, at betemmelsen af forhold inden for de respektive fundamentalteorier har to forskellige retninger; således vil personligheden i sin bestemmelse blive betragtet som figur på kulturens grund og vice versa, dvs. at aktiviteten fremtræder handlingsprædikerende og omvendt, f.eks. Peter Jensen er arbejder versus arbejderen er Peter Jensen.

Det er nu fundamentalteoriens opgave først at bestemme den transformative og den translokative aktivitet og handlings almene form, dernæst at bestemme aktivitetens og handlingens særegne former, og slutteligt at bestemme forholdet mellem translokative og mellem transformative former, og mellem translokative og transformative former.

Da jeg i artiklen »Virksomhedsbegrebets almene bestemmelser« i al væsentlighed fokuserede personligheden, vil jeg eksemplificere fundamentalteorien ved sociogene former.

Den sociogene fundamentalteori

Den translokative aktivitet er den translokative virksomheds særegne sociogene udfoldelse af produktionskraft, der som sådan fremtræder som en bestemt sociogen aktualitet, hvor den translokative aktivitet altså prædikerer denne aktualitet som henholdsvis bestemt væren og bestemt andenværen. Dvs. at aktualiteten og den hertil knyttede aktivitet er ét begreb. Illustrativt:

Som nævnt specificerer aktiviteten virksomhedens sociogene moment, og det vil sige, at aktiviteten som fundamentalteoretisk fænomen for det første eksisterer som forskellige *genstandsformer* alt efter refleksionens og refleksivitetens konkrete udformning, og for det andet som forskellige *genstandsområder*.

Såfremt aktualiseringen af en bestemt mulighed for noget også er en aktualisering af en bestemt mulighed for dette nogets andenværen, siger vi, at der eksisterer en *positiv* aktualisering, hvor en *negativ* aktualisering altså indebærer, at en aktualisering af en bestemt mulighed for noget er en negativ aktualisering af en bestemt mulighed for dette nogets andenværen. Denne negative henholdsvis positive aktualisering kan finde sted inden for en

symmetrisk eller en asymmetrisk udfoldelse. Vi får således fire forskellige særegne begrebsformer:

aktua- lisering \ udfol- delse	symmetri	asymmetri
positiv	association	kooperation
negativ	antagonisme	hierarkie

Den mindste enhed, der kan tænkes at antage disse former, er dyaden. Hvor associationen f.eks. vil være to fra Jehovas Vidner, der promenerer deres budskab, vil kooperationen typisk være et bytte det være sig tuskhandel eller udveksling af information, medens antagonismen vil være et forhold mellem modsatrettede interesser, eksempelvis en boksekamp og hierarkiet et psykiater-patient forhold.

Dyaden er således en translokativ aktivitet, eller et system af relationer, der forbinder en bestemt *funktion* med en bestemt anden, hvor dyadens første funktion fremtræder som *producent* over for sin andenværer, der fremtræder som *konsument* og vice versa, hvor systemet af relationer fremtræder som en bestemt aktivitetsstruktur. Denne aktivitetsstruktur kalder vi *transaktionarium*. Transaktionariets materielle form kalder vi *nomos* og dens idelle for *etos*. Enhver materieform, der er knyttet til enten funktionerne, som vi under et kalder *funktionarium*, kalder vi for *instrumentarium*, hvis materielle form vi kalder for *techne* og hvis ideele vi kalder *episteme*.

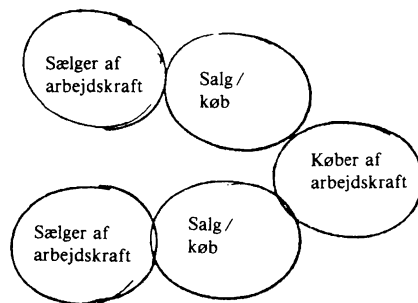
Imidlertid har ikke alle genstandsområder dyadisk karakter. Tager vi f.eks. begrebet klassekamp, fremtræder aktualiteten ikke som en *simpel* funktion over for en anden, men som én organisation over for en anden organisation. Der vil naturligvis være en fundamental lighed, idet begge har samme særegne form, her f.eks. antagonismens, men der er samtidig en særegen forskel, idet lønarbejderklassens organisation som funktion selv udgør et system bestemt ved et transaktionarium, instrumentarium og funktionarium.

Begrebet kamp klasse mod klasse er således til forskel fra dyadens simple begreb et komplekst begreb, dvs. et begreb hvis aktuelle momenter selv er begreber, eller der er en del/helhedsmæssig sammenhæng mellem translokative genstandsområder og dermed former. I ovennævnte eksempel vil de to klasser i deres indbyrdes antagonisme f.eks. hver for sig have en hierarkisk form, og videre vil der inden for denne hierarkiske form, f.eks. i gruppen af ledende eksistere en kooperation medens gruppen af ledede vil være en association; og her inden for vil bestemte genstandsområder kunne bestemmes som dyader. Men væsentligst er det, at helheden ikke kan reduceres til de simple dele og delene ikke repræsentere helheden selvom der

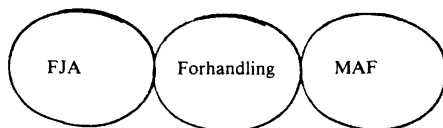
måtte være ligheder i deres særegne former. Ud over den komplekse sammenhæng mellem translokative aktivitetsformer eksisterer der under alle omstændigheder to: den funktionelle og den strukturelle.

Den funktionelle sammenhæng er bestemt ved, at et moment i det ene begreb er sammenfaldende med et moment i det andet, som vi f.eks. har det i det individuelle salg af arbejdskraft:

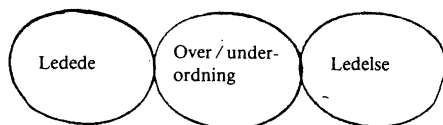
Abstrakt alment er de to translokative aktiviteter samme begreb, men konkret alment, dvs. som individuelle salg over for et tredje, har vi at gøre med to begreber, der kun er hinanden lig i det tredje; de er forskellige i deres konkrete eksistens. Dvs. at det ene salg *ikke* forholder sig til det andet salg som salg, men det ene forholder sig til det andet i køberen; salgene og dermed sælgerne sætter sig så at sige forskellige i deres lighed i det tredje. Den funktionelle sammenhæng i køberen vil fremtræde som konkurrence mellem sælgerne, men der eksisterer *ikke* en translokativ aktivitet sælger og sælger imellem, og det vil sige, at »sælger« ikke er et begreb men en kategori eller et moment i et begreb.

Den strukturelle sammenhæng er bestemt ved, at mindst én relation i det ene begrebs transaktionarium er sammenfaldende med mindst én relation i det andets. Som eksempel kan vi tage – som det så smukt kaldes – forholdet mellem arbejdsmarkedets parter. Udgangspunktet kan eksempelvis være Foreningen af Jernets Arbejdsgivere (FJA) versus Metalarbejderforbundet (MAF), der som begreb udgør en translokativ antagonisme; in casu f.eks. overenskomstforhandling.

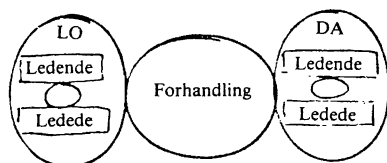

Som medlem af hver deres respektive hovedorganisationer: Dansk Arbejdsgiverforening og Landsorganisationen indgår FJA og MAF som del i de hierarkiske bestemte begreber DA og LO, ikke som hinanden antagonis-

tiske funktioner, men som medlemmer associeret med andre, dvs. som ledede, der har en fælles ledelse:

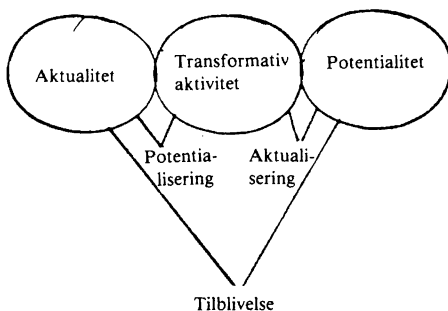
Men DA og LO udgør en translokativ antagonisme, dvs. selv et begreb, der in casu forhandling af hovedaftale fremtræder som det almene transaktionarium, der har bestemte særegne relationer fra transaktionariet FJA/MAF i sig, eller bestemte relationer i det ene begreb er sammenfaldende med bestemte relationer i det andet:

Vi har nu tilbage at se på de transformative aktiviteter.

Den transformative aktivitet er den transformative virksomheds særegne sociogne tilblivelse af produktionskraft, hvor produktionskraften fremtræder som bestemt sociogen aktualitet, der forholder sig til sig selv som noget potentielt andet i og med den transformative aktivitet, der som sådan sætter aktualiteten potentialiserende og potentialiteten aktualiserende i den op-hævende tilblivelse.

Transformativ aktivitet er altså tilblivelse inden for et bestemt genstands-område eller begreb, der fremtræder som et system af momenterne transaktionarium, instrumentarium og funktionarium, hvor sidstnævnte under den transformative aktivitets bestemmelse fremtræder som et forhold mellem eksternalicent og internalicent:

Ser vi på de tidligere nævnte begrebslige sammenhænge, har vi, at i en strukturel sammenhæng implicerer en bestemt transformation af det ene begreb nødvendigvis en transformation af det andet, idet integrerende relationer i det ene begreb er sammenfaldende med integrerende relationer i det andet, har vi derimod en funktionel sammenhæng vil en bestemt transformation af det ene begreb ikke nødvendigvis medføre en transformation af det andet, idet vi her kun har sammenfaldende momenter, dvs. til forskel fra ovennævnte sammenfaldende væsenstræk kun har sammenfaldende eksistensformer. Hvis vi f.eks. forestiller os en succesiv ophævelse af den række af antagonismer de særegne private arbejdsmarkedsområder udgør, her bestemt ved en række overenskomster, dvs. en succesiv ophævelse af den private ejendomsret, så vil antagonismen DA/LO med nødvendighed blive tilintetgjort, idet den sidste overenskomst mellem et fagforbund og en arbejdsgiversammenslutning i så tilfælde vil være identisk med hovedaftalen, hvorfor hovedaftalen ikke kan være en sådan, og begrebet DA/LO dermed opløst. Tager vi derimod en succesiv ophævelse af sælger/køber relationerne vil en sådan ikke nødvendigvis medføre ophævelse af den sidste sælger/køberrelation. Med blot én relation tilbage vil begrebet stadig være intakt, men naturligvis vil konkurrencen som fremtrædelsesform for den funktionelle sammenhæng ikke mere være tilstede. Imidlertid vil en hvilkensomhelst bestemmelse af en strukturel eller funktionel »kædereaktion«, hvor transformationen af et begreb kan generere transformationen af andre aldrig være en adæquat bestemmelse af den første transformation, men blot være en endelig regres mod transformationens udgangspunkt. Vi må altså betragte betingelserne for transformationen af hint enkelte begreb.

Det, der dybest set karakteriserer et aktuelt begreb eller genstandsområde, er som nævnt at et begreb udfolder eller søger at generalisere sine bestemte muligheder. Den totale generalitet er dette bestemte begrebs *skranke*. Når et begreb eksisterer i og ved sin skranke, vil det være statisk, men såfremt det som genstandsområde forhindrer et andet begreb i at udfolde sine bestemte muligheder, dvs. fungerer som dette begrebs *begrænsning*, vil det andet begrebs generaliseringsproces sætte det første under pres, dvs. potentialiserer dette begrebs egen transformative aktivitet, men vel at mærke på dette begrebs egne betingelser; begrebet er sin egen forudsætning, der ophæves som moment i sig selv som ny aktualitet. F.eks. kan en associativt bestemt arbejdsgruppe under pres fra kapitalens valoriseringskrav udvikle den translokative kooperationsform, idet den arbejdsdelte produktionsmåde umiddelbart har et større output end den ikke-arbejdsdelte.

Vi har imidlertid også en anden mulighed, nemlig at en generalisering af bestemte muligheder, bestemt ved begrebet selv bliver umulige på udfolde pga. et andet begrebs begrænsning. En sådan begrænsning vil sætte det generaliserende begreb under pres i retning af en potentialisering af ubestemte muligheder. F.eks. forhindrede en bestemt generalisering af nogle muligheder i det polske statsbegreb: den hierarkiske bureaukratisering, nogle sam-

fundsmæssige muligheder i at udfolde sig i form af den polske fagforening, hvorfor Solidarnosc blev til.

Ved denne bestemmelse af eksterne forhold, der kan forårsage en transformativ aktivitet i begrebet selv, er vi havnet i et lignende problem som det ved bestemmelsen af den strukturelt og funktionelt determinerede tilblivelse, nemlig at transformationen ikke kan begrundes i og med den transformative aktivitet selv; vi må så at sige henholde os til ekstrabegrebslige generatorer og med god grund, idet det som tidligere nævnt, kun er muligt at bestemme de sociogene begreber i og ved sig selv fordi disse som væsnet i væren og værende væsen på trods af deres selvstændige genstandskarakter kun er abstraktioner i forhold til virksomheden. Begrundelsen må således hentes via virksomhedsbegrebet, dvs. ved personlighedens inklusion. Men dermed ophæver vi den sociogene særegenhed til at være moment i det menneskelige liv, hvis væsensnødvendighed netop er transformationen par excellence.

Vi kan altså bestemme sociogene begreber, bestemme deres indbyrdes forhold, og se hvornår der er foregået en udvikling; kommet nye begreber til etc. Vi kan f.eks. bestemme det antagonistiske forhold mellem klassen af associerede arbejdere og klassen af associerede kapitalister, og vi kan bestemme kampen klasse mod klasse, dvs. den organiserede kamp, helt og aldeles i sociogene begreber, men vi kan ikke begrunde transformationen fra klassens associerede stilling til dens organiserede, hvis vi ikke ophæver disse væsentlige værensformer som momenter i virksomheden, dvs. ved også at inkludere væsenstræk, der unikt er bundet til personligheden, som f.eks. den menneskelige bevidsthed og dens reflektive og reflekterende træk.

LITTERATUR

- F. HEGEL: *Wissenschaft der Logik*. Frankfurt am Main 1969.
B. KARPATSCHOFF: »Om empirisk og teoretisk metode i psykologien«. *Psyke og Logos* nr. 1, 1982.
K. MARX: *Zur Kritik der Politischen Ökonomie*. MEW. b. 13, Berlin 1974.
O. ELSTRUP RASMUSSEN: *Gruppe og Personlighed*. Kbhv. 1978.
O. ELSTRUP RASMUSSEN: Den menneskelige psyke idogenese. *Psyke og Logos* nr. 1, 1980.
O. ELSTRUP RASMUSSEN: Virksomhedsbegrebets almene bestemmelser. *Psyke og Logos* nr. 1, 1981.